

Hiányosan dokumentált nyelvek relevanciája a lexikai szemantikai kutatásokban, avagy meddig ér a nganaszan takaró?

Szeverényi Sándor
SzTE Finnugor Tanszék

Az előadás elsősorban elvi kérdéseket feszeget, amelyhez természetesen elméleti és gyakorlati háttér is szolgál: a tanulságok a HeNg-On (OTKA) projekt során szerzett tapasztalatoknak köszönhető.

A kognitív nyelvészet, s azon belül különösen a szemantika inspirálólólag hatott (és még hat ma is) a lexikológiai kutatásokra, s nemcsak a leíró, de a történeti szempontúakra is (erről l. pl. Geeraerts 2010). Ugyanakkor azt is látni, hogy az új elméleti háttér új elvárásokat is támaszt a vizsgált nyelvvel kapcsolatban: a vizsgálat központjában a beszélő, a nyelvhasználó áll, azaz az új jelentések az aktuális nyelvhasználat kontextusában alakulnak. Azaz bármiféle változást, annak motivációját a kontextusba helyezett megnyilatkozások alapján lehet leírni. Ez élő, elérhető kompetenciájú nyelvek esetében egyértelmű, de régebbi nyelvi állapotok (pl. angol), vagy kihalt nyelvek (pl. latin) esetében megfelelő korpuszépítéssel is ellensúlyozható.

Felmerül a kérdés, hogy mit kezdünk azokkal a nyelvekkel, amelyek esetében mindez nem, vagy csak korlátozottan tehető meg? Mennyire plauzibilisek azok megállapítások, amelyeket olyan nyelv(ek)ről teszünk, ahol erősen korlátozott, hiányos a kompetenciánk? Mekkora szerepet kaphat az intuíció, stb.?

Egy lehetséges útnak a lexikális tipológia területét vélem. A lexikális tipológia történeti modelljét Peter Koch alkotta meg (Koch 2001), amely lexikális változás mögötti kettős motivációt keres: a két egymással kapcsolatban álló szóalak+jelentés párok közötti formai és kognitív kapcsolatot. A lexikalizáció formális és kognitív motivációjának diakrón tipológiai rendszerezése a következők miatt fontos (Koch – Marzo 2007: 273):

- lehetővé teszi az egyes nyelvek motivációs „profiljának” megalkotását;
- lehetővé teszi nyelveken átívelő tendenciák és idioszinkráziák megállapítását (vannak-e „transzparensabb” vagy kevésbé transzparens nyelvek? Vannak-e „metaforikusabb” nyelvek? stb.);
- lehetővé teszi nyelveken átívelő/nyelvspecifikus motivációs preferenciák megállapítását a formai és kognitív motivációk közötti kapcsolatok alapján.

Az előadásban a nganaszan 'takaró' jelentésű szavak kapcsolatain keresztül mutatom be, hogy meddig érhet az a bizonyos takaró: milyen információk alapján tudunk releváns megállapításokat tenni, és hol van az a pont, amikor már nem nyújthatunk tovább.

Geeraerts, Dirk 2010: *Theories of Lexical Semantics*. Oxford, OUP.

Koch, Peter 2001: Lexical typology from a cognitive and linguistic point of view, in Haspelmath, Martin – Ekkehard König –Wulf Oesterreicher – Wolfgang Raible (Hrsg.): *Linguistic Typology and Language Universals = Handbook of Linguistics and Communication Science 20/2*, Berlin, Mouton de Gruyter, 1142–1176.

Koch, Peter – Marzo, Daniela 2007: A two-dimensional approach to the study of motivation in lexical typology and its first application to French high-frequency vocabulary. *Studies in Language* 31:2, 259–291.